

La religió als EUA

Jaume Botey

El discurs religiós ha estat sempre present en la vida pública nord-americana malgrat la separació de poders establerta per la Constitució des de la independència el 1776. És un discurs que connecta tant amb la tradició calvinista com amb la qüestió de les identitats i l'enfrontament de cultures, el màxim exponent de la qual ha sigut Samuel Huntington amb la teoria del «xoc de civilitzacions».

UN PAÍS RELIGIÓS

La religió i la pràctica religiosa seran elements essencials en la simbologia del poder als EUA. Ja fa molt que els presidents nord-americans varen adoptar el llenguatge i simbolisme de la religió. Les invocacions a Déu de Reagan, la confessió de «cristià renascut» de Jimmy Carter o les imatges de Clinton sortint dels oficis baptistes connectaven amb les afirmacions dels fundadors de la pàtria, Washington, Jefferson, Franklin, Lincoln o Tocqueville. No hi ha hagut cap president nord-americà que no es declarés creient i practicant.

Més del 90% dels nord-americans diuen creure en Déu, un 82% en la vida eterna i el compliment dominical és d'un 60%. A la vora d'un 60% es declara protestant, un 25% catòlic i la resta d'altres confessions, d'entre les quals destaquen 6 milions de jueus –més que a Israel– i 3 milions de musulmans. Les confessions protestants existents són in comptables, des de les clàssiques procedents d'Europa –calvinisme purità, luteranisme, presbiterianisme i baptistes, metodistes, adventistes, pentecostals, episcopals, etc.– fins a d'altres nascudes als mateixos EUA com mormons, amish, dunkers, amana, anglo-israelians, apostòlics, etc. Aquesta diversitat sempre ha anat acompanyada d'una gran tolerància, entesa com a respecte i vitalitat. La seva coexistència pacífica i la igualtat entre elles implica la renúncia de cadascuna a considerar-se superior a les altres, en un procés en el qual totes van diluint el seu perfil dogmàtic. En conseqüència, les raons per explicar l'adhesió personal a una o altra confessió no poden ser teològiques sinó només de caràcter subjectiu, històric o cultural.

Sembla com si anés sorgint un model nordamericà de «religió a la carta» adaptat al model del pluralisme democrà-

tic que Robert N. Bellah va anomenar als anys seixanta «religió civil». La referència religiosa impregnà tota la societat nord-americana, des dels símbols més pregonos de l'Estat, himnes, banderes i solemnes litúrgies polítiques o el «*In God we trust*» imprès a cada dòlar, fins a la moral calvinista de l'eficàcia, la convicció puritana de la necessitat de sacrifici per obtenir la salvació, l'exercici quotidià de la màxima de Franklin que «el temps és or» entesa en el sentit literal d'interès bancari, la identificació, com en l'Antic Testament, entre èxit material i benedicció de Déu, el sentit familiar i comunitari de la vida junt amb l'individualisme, el concepte de llibertat individual com a bé suprem i la predicació de la misericòrdia com a virtut, etc. La religió civil compleix així una funció integradora i podrà tenyir de sublimació transcendent el discurs polític de l'individualisme. El poder polític i econòmic quedarà convertit així en la sublim encarnació de la voluntat de Déu. Per això, tot i que la Constitució de 1787 consagra la separació entre Estat i Església o Esglésies, el govern dels EUA utilitza un llenguatge proper a la teologia elaborat per experts teòlegs laics. És el discurs del «Poble elegit».

DESTÍ MANIFEST

L'any 1845, el periodista John O'Sullivan utilitza l'expressió «*destí manifest*» (*Manifest Destiny*), per justificar l'annexió de Mèxic i l'imperialisme dels EUA. Aquesta doctrina legitima l'expansió territorial i econòmica com a voluntat de Déu. En contrapartida, els EUA assumeixen

Sembla com si anés sorgint un model nord-americà de «religió a la carta» adaptat al model del pluralisme democràtic conegut com a «religió civil»

la pesada càrrega de ser el portaveu dels dissenys de Déu per a tot el món. Impuls expansionista i sentiment de Poble Elegit estan íntimament relacionats. Alguns van anomenar-ho «Esperit de Frontera». L'any 1902, Woodrow Wilson ho justificava dient: «En el nostre poble ha estat sempre present una poderosa pressió desplaçant-se contínuament a la recerca de noves fronteres i nous territoris, de major poder, de total llibertat en un món verge. És un destí diví que ha configurat la nostra política».

Els primers pobladors dels EUA procedents d'Anglaterra i Escòcia van fer seva la metàfora d'Israel Poble de Déu. Es tracta d'una de les metàfores més potents de la Història, que es troba a les arrels del judaisme, del cristianisme i de l'islam, i que ha configurat la cosmologia de cada una d'aquestes tres grans cultures. Les relacions entre Déu i poble es regulen per un pacte que exigeix fidelitat a tots dos: Déu escull Israel com a penyora de salvació universal i el poble no adorarà altre Déu. El pacte inclou una promesa: si som fidels, d'un poble petit Déu ens farà un poble gran, d'esclaus ens farà lliures, de nòmades ens donarà en propietat tota la terra. Els pioners, els primers immigrants vinguts d'Europa la interioritzen de tal forma que és un element implícit sempre present a l'imaginari col·lectiu de la població. Els EUA són «el Nou Israel de Déu». Havien fugit dels terratinents i comerciants de l'època feudal i dels inicis del capitalisme, havien llegit la Bíblia com a llibre inspirat per Déu i troben semblances entre la mística del

poble jueu en la conquesta de Canaan, la Terra Promesa, i el que ells fan, la conquesta del territori indi cap a l'Oest.

Aquesta identificació, però, no només s'apodera del símbol, sinó també del contingut de la teologia vetero-testamentària. Primer, perquè el Déu al qual el poble d'Israel adora és encara un Déu particular, tribal, propietat privada, Déu «nacional», el «nostre» Déu, no és encara el Déu d'amor universal, és un Déu que «ens» protegeix i que mana la lluita o l'extermini dels altres pobles. I en segon lloc, perquè es tracta d'un pensament en el que la prosperitat material no solament significa ser elegit, sinó també just. Per tant, la facilitat amb què els primers pobladors han ocupat la terra dels indis, tantes vegades representada a les pel·lícules sota l'estereotip «americà-savi, indi-pocacosa», no solament és un indicatiu que han obrat correctament, sinó també que són un poble just als ulls de Déu.

Aquests dos criteris de l'Antic Testament són els que pels EUA regeixen les relacions internacionals. Aquest poble té confiada una gran missió. John Adams, el segon president, considerava que els EUA tindrien la missió d'alliberar tota la humanitat. Benjamin Franklin creia que la providència havia designat per als EUA un lloc d'honor en la lluita per la dignitat humana. Samuel Cooper afirmava que els EUA havien de complir la missió providencial de transformar la humanitat en seu de llibertat. Albert Beveridge, senador d'Indiana el 1900, deia: «Déu va preparar el poble nord-americà per ser mestres i organitzadors del món a fi d'instituir l'ordre allà on regna el caos. Déu ha designat el poble nord-americà com a nació elegida per començar la regeneració del món». John Ashcroft, actual Fiscal General i Secretari de Justícia, declarava el 8 de maig del 1999 en rebre un diploma de la ultradretana universitat Bob Jones: «Única entre les nacions, els EUA han reconegut la font del nostre caràcter com a divina i eterna, no cívica o temporal. I com que hem entès que la nostra font és eterna, els EUA som diferents. No tenim altre rei que Jesús».

El govern dels EUA utilitza un llenguatge proper a la teologia elaborat per experts teòlegs laics. És el discurs del «Poble elegit»

POBLE ESCOLLIT

Amb expressions com «Poble escollit», «nació estimada, representant de Déu a la terra i portaveu del seu missatge entre els homes», els EUA se situen més a la vora de Déu que qualsevol altre país; no pot haver-hi ningú entre Déu i els EUA. No solament poden jugar un paper únic d'intermediaris entre Déu i la resta de pobles sinó que tenen l'obligació de fer-ho. Són l'instrument de Déu, el Messies salvador. Com diu Johan Galtung tenen l'obligació messiànica d'assumir aspectes divins d'omnipotència, omnisciència i de bondat i misericòrdia infinites. Per fer-ho, necessitaran diners, poder i informació. Això significa que és per voluntat divina que tenen l'obligació de ser la nació econòmicament i militarment més poderosa del món i és també per mandat de Déu que han de tenir el servei d'intel·ligència més eficaç del món. Es tracta d'un messianisme vigorós. Els EUA no estan en igualtat de condicions amb els altres països: només

ells tenen dret de posseir l'arma final i de tenir informació il·limitada i per tots els mitjans.

El paper sagrat de Messies que els EUA han de complir els obliga a saber-ho tot i a exercir el càstig on faci falta per alliberar la gent de les urpes del Mal. Si existeix un únic Déu i els EUA són el seu representant, és lògic que existeixi un únic o principal enemic de Déu contra el qual els EUA han de lluitar. Si hi ha un Poble elegit, una Nació santa, Estats de salvació, en definitiva, un eix del Bé, és lògic que existeixi un Poble maleït, una Nació malvada, Estats de perdició, en definitiva, un eix del Mal. En termes teològics, estem parlant de salvació o perdició, de gràcia o pecat. En termes econòmics, de prosperitat o pobresa.

Per complir la voluntat de Déu i aconseguir el triomf final del Bé, els EUA han de ser intransigents amb el Mal. Si els EUA s'han vist obligats a entrar en conflicte, no ho han fet mai per venjança o per espuris interessos materials com qualsevol altra nació, sinó com un dolorós acte de la manifestació de bondat i misericòrdia, en el nom de Déu, per alliberar la gent de les urpes

Això significa que és per voluntat divina que tenen l'obligació de ser la nació econòmicament i militarment més poderosa del món

del dimoni. Atesa aquesta responsabilitat gairebé divina, els EUA sovint poden veure's obligats a actuar en solitari. Això pot provocar desconfiances en les altres nacions, les quals exigeixen acords, diàleg o el funcionament dels organismes multilaterals de decisió, però els EUA només han de donar explicacions a Déu.

¿Quin és el missatge diví que els EUA tenen l'obligació de transmetre a tot el món en tant que Poble elegit? ¿Què és el Bé i què és el Mal? El Bé serà tot allò que s'acosti al model de vida nord-americà i Mal tot allò que se'n separi. Seran considerats

membres de l'eix del Bé aquells països que reconeixin la bondat intrínseca dels principis econòmics, polítics i culturals dels EUA i el seu paper de suprem interlocutor amb Déu, mentre que l'eix del Mal seran les nacions que no reconeixin aquest paper o no acceptin aquests principis. En poques paraules, són considerats eix del Bé els que acceptin tres principis centrals: a) en economia, el mercat com a única possibilitat; b) en política, la democràcia formal de les eleccions; i c) en cultura, el model de cultura americana, inclosa la religió. Serà eix del Mal aquell poble o Estat que refusi aquests tres principis. Durant molts anys, durant la Guerra Freda, el comunisme i la Unió Soviètica han estat l'encarnació del Mal.

TEOLOGIA POLÍTICA

Aquesta ideologia ha estat sempre viva en la dreta dels EUA i ha estat represa amb força pel Partit Republicà, especialment durant les presidències de Reagan, George Bush pare i amb l'actual George W. Bush. Fan continuada referència a la «superioritat moral dels EUA» per justificar les invasions polítiques, econòmiques i militars arreu del món i especialment l'armamentisme durant la Guerra Freda.

Un cop desaparegut el bloc de l'Est, calia conceptualitzar davant l'imaginari col·lectiu un altre enemic que fos suficientment poderós per polaritzar l'opinió interior dels EUA i l'opinió

exterior. L'ocasió la va oferir l'11 de setembre de 2001 amb l'atac a les Torres Bessones. A partir d'aleshores, el terrorisme internacional com a fenomen difús, identificat amb el món àrab i amb aquells que els EUA, segons el seu omniscient criteri, considerin que hi estan directament o indirectament implicats, seran anomenats eix del Mal.

I el govern dels EUA considerarà que, per mandat de Déu, té l'obligació d'esclafar-los. Els jueus i l'Estat d'Israel estan d'acord amb aquesta nova personificació del Mal, però òbviament no hi poden estar d'acord els musulmans ni els països musulmans. El Déu de Bush té un fort component antimusulmà.

Fins i tot abans de l'11-S, la doctrina del paper hegemònic que els EUA havien d'ocupar en el món per voluntat de Déu s'havia formulat des del *think tank* «Projecte pel Nou Segle dels Estats Units» (PNAC, sigles corresponents a *The Project for the New American Century*) fundat al 1997 per un grup d'estrategues neoconservadors «davant la deriva de la política exterior i de defensa dels EUA», amb la finalitat de «concentrar esforços per preparar el nou liderat mundial dels EUA» i reclamar «una nova política reaganiana de fortalesa militar i rearmament moral». La declaració estava firmada per Dick Cheney, Jebb Bush, Donald Rumsfeld, i Paul Wolfowitz. Òbviament, però, no estaven sols. L'assessor presidencial Robert Kagan explica amb una insultant claredat les raons d'aquest unilateralisme davant la inoperància, diu, d'Europa i la confusió ideològica en la qual està immersa l'ONU. En resum la proposta es basa en l'intervencionisme militar directe i unilateral a fi de fer irreversible l'hegemonia nord-americana en el món.

Un any després de l'11-S la proposta del PNAC quedà consagrada en el document de la nova Doctrina de Seguretat Nacional presentada per Bush el 20 de setembre de 2002. Fou la proclamació oficial de l'unilateralisme que havien anat construint, juntament amb els ideòlegs citats anteriorment, Robert Kagan, Richard Perle i Condolezza Rice. El document, d'unes 20 pàgines es pot resumir en quatre punts:

1. Els EUA s'auto-atorguen el dret a definir qui es terrorista. Serà considerat terrorista aquella organització o Estat que (a) atempti contra els interessos dels EUA a qualsevol banda del món o (b) posi en perill el subministrament de les matèries primeres essencials: petroli, gas, urani i aigua.
2. Els EUA tenen l'armament més poderós del món i amb major capacitat «letal». És l'únic país que té dret a tenir-lo. Qualsevol país o grup de països que s'hi pretenguin equiparar seran igualment considerats terroristes.
3. Els EUA se sotmetran a les decisions del organismes multilaterals de decisió quan consideri que aquestes decisions estan d'acord amb els seus interessos. En cas contrari, els EUA es consideren amb el dret i amb el deure d'actuar pel seu compte i unilateralment.
4. Els EUA es consideren amb el dret de jutjar els altres no segons els fets sinó segons la pressuposició de les intencions. Aquesta actuació es considerarà actuació en legítima defensa

Si hi ha un Poble elegit, una Nació santa, Estats de salvació, en definitiva, un eix del Bé, és lògic que existeixi un Poble maleït, una Nació malvada, Estats de perdició, en definitiva, un eix del Mal

encara que no hi hagi hagut atac previ. Es tracta de la doctrina de la guerra preventiva.

TEOLOGIA MORAL: INDIVIDUALISME I PURITANISME

Els «pares» dels EUA van fundar la pàtria parlant de societat nova, d'home nou, de filantropia, de caritat, de fills també de la Llibertat, Igualtat i Fraternalitat de la Il·lustració. Aquests darrers foren en definitiva els eslògans i el punt de partida de la independència al 1776, que a Europa quedaran consagrats a finals del segle XVIII. Tocqueville parla de llibertat, de democràcia, de la defensa dels drets individuals, de les noves formes de representació política. Per a Franklin, a més dels principis anteriors, seran els valors del treball, l'eficàcia, l'estalvi, la disciplina, l'austeritat, el rendiment, etc., vinculant aquests valors al sentit del deure social i, molt especialment, al compliment de les obligacions derivades de l'exercici de la professió. És la cultura heretada del puritanisme calvinista escocès i centre-europeu. La societat protestant

Són considerats eix del Bé els que acceptin tres principis centrals: en economia, el mercat com a única possibilitat; en política, la democràcia formal de les eleccions; i en cultura, el model de cultura americana, inclosa la religió

havia introduït un individualisme radical a l'economia i havia facilitat la destrucció de les relacions i xarxes socials tradicionals. Per això l'antropologia d'aquesta nova societat tindrà com a referent l'individualisme, l'individu en solitari davant Déu, sense mediacions per a la salvació i l'individu en solitari davant el deure de l'eficàcia en el treball com a obligació sagrada per transformar el món. La nova societat nord-americana es fonamentarà sobre l'individu i el risc individual, no sobre el sentiment comunitari.

Posteriorment, aquests principis morals foren desvirtuats cap a una moral utilitarista i cap a la supremacia de la política i de la moral interior per sobre de la política i de la moral exterior o comunitària, com va explicar Weber. Pels fundadors, per construir una societat nova s'havia de pensar sobretot en la virtut dels seus membres més que en preveure les estructures que regularien la justícia. El vertader canvi de la societat es produiria pel canvi de les persones una a una, perquè l'arrel dels problemes no és l'economia sinó la crisi moral i espiritual. Si les persones eren virtuoses farien sense cap mena de dubte una societat virtuosa. Calia apartar-se dels vicis de la vella societat europea: embrutiment col·lectiu, degradació personal, dissolució de la família, llibertinatge, promiscuïtat, depravació de costums. La societat sencera, però sobretot aquells que hagin passat en moments anteriors de la seva vida per temporades de vicis i vida dissoluta, han de reconèixer públicament el seu pecat i «renéixer» en Jesucrist. És una «confessió positiva» que els farà «reborn» o «renascuts». Hauran rebut una revelació personal de Déu i seran per sempre més testimonis de la bondat de Jesús que salva pecadors. L'ex-president Jimmy Carter es considerava un «renascut», i també Bush, que ha explicat reiteradament que Jesús en persona el va salvar de l'alcoholisme.

FONAMENTALISME

A principis del segle XX un grup de professors de teologia de Princeton, sota la direcció de Lyman Stewart, va publicar una petita col·lecció de dotze llibrets sota el nom genèric de *Fundamentals. A testimony of the truth* amb la proposta d'un cristianisme extremadament rigorós i dogmàticament tancat, contra l'allau de modernitat que consideraven que queia sobre els EUA. El terme «fonamentalista» surt d'allà. El moviment és vist amb simpatia sobretot pels membres del Partit Republicà. Proclamaven una interpretació literal de la Bíblia contra els primers intents d'interpretar-la per mitjà de l'elemental mètode dels gèneres literaris. Van lluitar contra la teoria evolutiva de Darwin. Exigien formes de vida integristes, la repressió de la vida sexual cap a marges molt estrictes i sempre en l'àmbit de la privacitat, van impulsar la prohibició de l'alcohol a l'època d'Al Capone, etc. Així, organitzacions com la Lliga d'Amèrica, Croada cristiana, Croada anticomunista cristiana o els Protestants Blancs Anglòparlants (White Anglo-Saxon Protestant, WASP, grup nascut ja a meitat del segle XIX, el 1865, i antecedent del Ku Klux Klan), pretenien representar els valors que havien de ser considerats respectables per tot nord-americà, i estaven disposats a defensar-los fins i tot amb amenaces i amb les armes.

Davant l'onada de canvi de valors que va recórrer Europa i tot l'Occident després de 1968 i durant els anys setanta, el fonamentalisme nord-americà va reaccionar radicalitzant-se. El nou model de llibertat, l'actitud crítica enfront del poder, la normalitat amb la qual la societat tolerava la declaració pública de la no-fe, els intents de separació més clara entre Església i Estat, la nova cultura en les relacions personals i de gènere, el tractament obert de la homosexualitat, etc., van provocar reaccions de reafirmació en els moviments fonamentalistes. No estaven disposats a acceptar aquests canvis. Als EUA, a més, vivien el fortíssim moviment de protesta contra la guerra del Vietnam i la humiliació de la derrota. El jovent descobria la crueltat del sistema. És l'època del moviment *hippy*, dels grans concerts de rock, del pacifisme de Joan Baez.

Però la classe mitjana nord-americana i els fonamentalistes de la dècada dels setanta havien sofert també importants mutacions. I una no gens menyspreable era que vivien millor i era difícil exigir-los ara la vida ascètica i el rigor moral dels puritans d'abans. Dit d'altra manera: deixaven de ser fonamentalistes. L'ètica protestant, com havia explicat Daniel Bell (*Las contradicciones culturales del capitalismo*) havia estat soscavada, no per la modernitat, sinó pel propi capitalisme. El sistema es va transformar a causa de la producció i del consum massius i per la creació de noves necessitats i nous mitjans per satisfer-les. Finalment, la renúncia a la vida ascètica comprometia la peculiar teologia moral dels conservadors. Quedava l'hedonisme.

El que quedava de fonamentalisme i conservadurisme s'agrupà a l'entorn de figures emblemàtiques, formant un moviment anomenat la Nova Dreta Cristiana. Utilitzaven nous

Un cop desaparegut el bloc de l'Est, calia conceptualitzar davant l'imaginari col·lectiu un altre enemic que fos suficientment poderós per polaritzar l'opinió interior dels EUA i l'opinió exterior

procediments de convocatòria, un llenguatge agressiu i tenien una clara voluntat d'intervenir en política. Molt aviat es varen constituir en corrent organitzat a l'interior del Partit Republicà. Jerry Falwell, conegut predicador fonamentalista de Virgínia, fundà una organització anomenada Majoria Moral. Els EUA estan en declivi, deia, perquè havien girat l'esquena als valors morals i religiosos que els havien fet forts. Es tractava de retornar als valors originals i calia, per tant, intervenir en política. Fou l'origen dels anomenats telepredicadors. Van aconseguir que la religió fos tema del programa electoral durant la campanya que va dur a Reagan, el seu candidat republicà, a la presidència. Falwell fou substituït per Pat Robertson, pentecostalista, el més conegut dels telepredicadors, el qual va deixar d'utilitzar els canals comercials de televisió i va fundar la seva pròpia cadena (*Christian Broadcasting Network*, CBN, rebatejada després amb el nom de Canal de la Família). Al 1989 va fundar Coalició Cristiana –la més coneguda de les organitzacions ultraconservadores– la qual té una gran influència dins del Partit Republicà. El propi Pat Robertson es va presentar el 1988 a la nominació per ser candidat republicà a la presidència, Pat Buchanan ho va ser a les eleccions del 1992 i molts membres de l'actual administració de Bush en formen part. L'objectiu de Coalició Cristiana era pressionar els partits per adoptar les postures morals de la dreta conservadora.

DARWINISME SOCIAL

L'individualisme extrem com a proposta econòmica i social converteix el pobre en responsable de la seva pobresa. No té present ni les causes estructurals ni els condicionants personals i, per tant, despolititza l'economia i treu tota responsabilitat personal respecte dels seus efectes socials perniciosos. El sistema, que funciona sota la única norma del màxim benefici,

és bo, no és qüestionable, del que es tracta és que funcioni. I acostant-se a la mentalitat vetero-testamentària, el pobre ha de ser considerat també pecador perquè no ha rebut les benediccions de Déu: és culpable de la seva desgràcia.

Durant el primer mandat de Bush, els indicadors econòmics van mostrar un fort increment de la taxa de la pobresa, l'acostament d'amplis sectors socials a la marginalitat, l'extensió de la Sida, un important increment de la població reclusa etc. Però això no suposa que el sistema sigui dolent sinó que els dolents són les persones. Els sectors més afectats són els que ara viuen en condicions precàries i sobretot la població afro-negra, hispana i la immigració africana. Han desaparegut multitud de programes de suport social i en canvi s'afirma que cal promoure entre la societat blanca el sentiment i la virtut de la misericòrdia, i entre els pobres els programes d'atenció religiosa. Mentre els pressupostos militars arriben a la xifra rècord de 400.000 milions de dòlars, per exemple, mentre que en relació amb les drogodependències Bush va afirmar que suspensia el suport econòmic per als tractaments i que seria substituït per progra-

Davant l'onada de canvi de valors que va recórrer Europa i tot l'Occident després de 1968 i durant els anys setanta, el fonamentalisme nord-americà va reaccionar radicalitzant-se

mes que facilitessin la rehabilitació a través de la oració.

TEOLOGIA DEL PECAT

El Déu de Bush, aquest Déu que abandona les criatures a la seva desgràcia, que veu impasible com per culpa de les lleis immutables del mercat dues terceres parts del món viuen amb menys de dos dòlars al dia, que no sap compadir-se, és la imatge de Déu d'una determinada teologia del poder. Però no és el Déu compassiu i benigne de la Bíblia ni el Déu-Pare de bondat i misericòrdia del que parla Jesús, el Déu que dona salut als malalts i torna la vida als morts, i en primer lloc al mateix Jesús. Aquest és el Déu que va viure Jesús i del qual la primera comunitat cristiana en va quedar tan commocionada.

A partir del segle IV el cristianisme va anar assumint com a base de la seva visió del món la filosofia grega i el pensament jurídic romà, que pensaven la persona des del poder. Va anar perdent sensibilitat pel sofriment i va adquirir una major preocupació per la transgressió, pel pecat i els pecadors. Es va passar d'una moral del dolor a una moral del pecat que necessita expiació. La pregunta per Déu davant el dolor va passar a ser pregunta sobre la salvació de l'ànima. El missatge de Jesús, concebut des de la perspectiva de la víctima i per l'alliberament de tota mena d'esclavituds, es va anar convertint en un missatge de poder, d'exigència del Déu que castiga amb la mort qualsevol desviació. I amb la Reforma, sobretot el calvinisme accentuarà aquesta figura del Déu sant i terrible davant de la criatura, corrompuda des del seu mateix origen. Com si la naturalesa humana i per tant l'esfera de les relacions entre uns i altres hagi d'estar condicionada en última instància per l'enfrontament, com si haguéssim de considerar inevitable que vivim en el món hobbesià. I que, per consegüent, l'única forma d'exercir el poder hagi de ser de ser mitjançant l'ús de la força.

TEOLOGIA DEL PODER

Aquest és el Déu de Bush que s'expressa a través del poder, de la força, del càstig i que apareix en l'escena mundial en la forma d'exèrcit americà i en la nacional en la forma de pena de mort. L'actual administració republicana i Bush es consideren el tribunal que dicta justícia en la lluita entre el Bé i el Mal i l'instrument del càstig just. Es tracta d'un model proper al totalitarisme, que fa seva aquella frase de Napoleó que «Déu està a favor del qui té els canons» o la idea de Pat Robertson que, tot invocant un cert retorn a la teocràcia proclamava: «Tots els mitjans de comunicació, de notícies, la televisió, les emissores de ràdio, el cinema, les arts, el govern, les empreses, les finances, seran nostres. Déu els donarà al seu Poble elegit. Hem de preparar-nos per regnar en el món i governar-lo juntament amb Jesucrist».

L'individualisme extrem com a proposta econòmica i social converteix el pobre en responsable de la seva pobresa perquè no ha rebut les benediccions de Déu: és culpable de la seva desgràcia

És un Déu que fa del domini del món la raó de la seva presència i del conflicte permanent una estratègia necessària. Conflicte permanent, odi com a valor imprescindible per a facilitar el progrés, voluntat de poder etc. ens recorden temps que crèiem passats, per exemple, del nacional-socialisme amb una mateixa teologia del poder, la mateixa concepció messiànica de Poble elegit, la mateixa exigència d'expansionisme com a «espai vital», la mateixa voluntat militarista, la mateixa demonització d'un sector de la pròpia societat com a encarnació del Mal. Darrere les crides de Bush a la pau no és possible amagar la relació entre guerra, política, religió i naturalesa humana. És el fonamentalisme. Si a la visió política i estratègica s'hi afegeix la concepció de Poble elegit s'arribarà fàcilment a la justificació teològica de la guerra preventiva o a la possibilitat de plantejar-se, per exemple, atacar el món àrab com un acte d'homenatge a Déu.

TEOLOGIA DE LA GUERRA TOTAL

El fonamentalisme religiós ha estat sempre vinculat al Mil·lenarisme i a la mentalitat apocalíptica de la Fi del Món. La base intel·lectual consisteix en interpretar de manera literal les profecies bíbliques, sobretot les contingudes al Llibre de Daniel i a l'Apocalipsi. Els dos parlen

El Déu de Bush s'expressa a través del poder, de la força, del càstig i que apareix en l'escena mundial en la forma d'exèrcit americà i en la nacional en la forma de pena de mort

del triomf definitiu de Déu i de l'establiment d'un Regne, que interpreten com la segona vinguda de Crist, que ha de durar mil anys. Abans apareixerà l'Anticrist, la «bèstia», encarnació universal del Mal que, com l'antiga Babilònia o l'Imperi romà, encarnarà tota perversió i establirà el combat contra els sants, les forces del Bé. Els enemics del Poble de Déu, els que han posat dificultats a la construcció de l'Israel de les Promeses, són també els enemics de Déu. El Mal serà vençut i la serp, encarnació de Satanàs, serà destruïda. La personificació del Mal en la figura de l'Anticrist enllaça amb el quadre dualista de tot l'Antic Testament i amb el dualisme maniqueu del fonamentalisme. Els nostres dies estan marcats per l'enfronta-

ment entre el Bé i el Mal, guerres devastadores i l'actuació de l'Anticrist.

Els EUA són el Poble elegit per Déu per iniciar aquesta epopeia de proporcions divines contra les religions no-cristianes –especialment la musulmana–, contra qualsevol proposta d'interpretació no literal de la Bíblia, o contra la liberalització de costums, sobretot els sexuals, contra la no-acceptació dels EUA com a interlocutors directes de Déu. El programa és molt senzill: retorn de la religió a l'escola, protecció de la família, lluita aferrissada contra el divorci, l'avortament i l'homosexualitat, demonització de les feministes, de la New Age i de tot moviment progressista com un càstig de Déu. No és estrany, doncs, que el 13 de setembre del 2001 Falwell i Pat Robertson, els grans inspiradors d'aquesta teologia, durant l'ofici religiós celebrat a Nova York per les víctimes de les Torres Bessones, i davant de tots els dignataris del món i en el moment de màxima audiència i emoció als EUA, interpretessin l'atemptat com l'i-

nici d'aquesta gran batalla i en fessin responsables «els pagans, els homosexuals, les lesbianes, les feministes, les avortistes i tots aquells que han intentat secularitzar els EUA».

El fragment 16:16-21 de l'Apocalipsi parla d'Harmagedon com el lloc de la gran batalla on quedarà palès per sempre el triomf del Bé i la destrucció del Mal. Tota la història actual del món no és sinó la preparació per al combat final. Per al fonamentalista, no cal témer aquest. Per això Harmagedon s'ha convertit en una cita obligada pel fonamentalisme. Serà el lloc de la destrucció, fins i tot del possible holocaust nuclear, i del judici on els justos i els injustos seran separats. Serà el punt final de la història de les relacions de Déu amb els homes.

EL RESULTAT DE LES ELECCIONS PRESIDENCIALS DEL 2004

Cal prendre Bush seriosament. Es tracta d'un ideòleg –permeteu-me la *boutade*– no en el sentit intel·lectual de la paraula sinó en un sentit més important, per la capacitat de personificar la metàfora fundacional i perquè –potser per la seva simplicitat– sintonitza amb les majories i és l'expressió de les forces que han construït el sistema. Allò que per als ulls europeus pot tenir d'extraordinari del cas Bush no és, òbviament, ell com a persona sinó que algú tan vulnerable sigui el líder i que la població pugui considerar que ell, objecte de tantes burles, representi les seves aspiracions i la seva forma de pensar. I això és el que, a més d'extraordinari, converteix el fenomen Bush en preocupant. Ha guanyat un segon mandat malgrat les mentides, l'unilateralisme, els retalls de la despesa social, la burla als drets humans, Abu Ghraib o Guantánamo. Per això és un error creure que tot això s'esvairà quan ell desaparegui de l'escena política.

Probablement la seva força radica en la seva simplicitat maniquea i sense matisos, capaç de polaritzar les forces socials en un sol enemic. Pels caràcters dèbils o massa informats, saber que hi ha molts enemics pot provocar dubtes; en canvi, per Bush tots els adversaris, per diferents que siguin, apareixen com una sola categoria: «Qui no està amb mi està contra mi». El mèrit de l'equip de Bush, en un moment en el qual després de la Guerra Freda no hi ha cap enemic visible que pugui fer front als EUA, és haver trobat aquest enemic en un element difús –el terrorisme– que permet actuar, sota aquesta excusa, a qualsevol banda del món i en nom de Déu. Aquest fou el regal que va rebre l'administració Bush l'11 de setembre de 2001.

XOC DE CIVILITZACIONS

Però aquell 11 de setembre fou també un regal per a Huntington i les seves tesis del *Xoc de civilitzacions*. Amb les torres es va esfondrar una altra construcció, la del multiculturalisme

Si a la visió política i estratègica s'hi afegeix la concepció de Poble elegit s'arribarà fàcilment a la justificació teològica de la guerra preventiva o a la possibilitat de plantejar-se, per exemple, atacar el món àrab com un acte d'homenatge a Déu

respectuós que Occident havia anat construint des de Westfàlia i la Il·lustració. Es fonamentava en la crítica de l'etnocentrisme, en els criteris de la igualtat de totes les cultures i havia arribat a la formulació d'un sa relativisme que qüestionava qualsevol valoració comparativa de les civilitzacions.

En la lògica huntingtoniana, totes les civilitzacions no occidentals poden ser enemigues, el món islàmic en primer lloc, però també l'Est asiàtic (Xina) o Amèrica Llatina (Colòmbia).

Cal prendre Bush seriosament. Es tracta d'un ideòleg no en el sentit intel·lectual de la paraula sinó en un sentit més important, per la capacitat de personificar la metàfora fundacional i perquè és l'expressió de les forces que han construït el sistema.

En les relacions internacionals, la reinstauració de la dicotomia amic-enemic amb criteris apriorístics significa que es fa primar l'eix militar sobre el polític i l'econòmic, i que per tant la seguretat torna a tenir una especial rellevància, ja que el conflicte és ideològic i les fidelitats han de ser blindades, com durant la Guerra Freda. El *xoc*, en tant que propaganda per a l'acció, es converteix en teoria per a l'acció política.

L'enyorat Edward Saïd afirmava que les tesis del *Xoc* només eren la plasmació dels prejudicis del seu autor i el fruit d'una intolerable simplificació. *Xoc de les ignoràncies* era el títol d'un article seu a *El País* en el que parlava de la «imprudència en la personificació d'unes entitats immenses que anomenem *Occident* i *Islam* com si qüestions tan complexes com la identitat i la cultura existissin en un món elemental de dibuixos animats com el de Popeye». En realitat Huntington, afegeix, és un ideòleg que converteix cada una de les grans

civilitzacions en caricatures, de les que ha eliminat les mil corrents i contracorrents que fan de la Història i dels col·lectius uns éssers vius. De la mateixa manera que «cultura oriental» no existeix perquè hi ha «moltes cultures orientals», «no hi ha un islam sinó molts islams, igual que hi ha molts Estats Units».

En realitat, Huntington legitima el discurs polític que busca la fonamentació cultural i religiosa de la identitat nacional per justificar el militarisme i l'unilateralisme en les relacions internacionals. I, en definitiva, prima el cinisme que intenta que l'únic criteri de veritat científica sigui atorgat per la militarització dels resultats històrics com si el triomf en la guerra pogués constituir el criteri suprem de veritat i fiabilitat que corrobora, a posteriori, els apriorismes.

La realitat indica que no hi ha una predestinació cultural que justifiqui el xoc entre Islam i Occident però la seva utilització és altament perillosa. Sobretot perquè el president Bush l'ha feta seva i ha reafirmat que aquesta és la guerra per «la» civilització en tant que fenomen d'identitat religiosa i política. Pel fonamentalista, la identitat religiosa i la política estan inseparablement unides, s'alimenten mútuament per construir aquelles *identitats que maten*, de les que parla Amin Maalouf.

REFERÈNCIES

BOFF, Leonardo, *Fundamentalismo*. Santander: Sal Terrae, 2003.

BRUCE, Steve, *Fundamentalismo*. Madrid: Alianza, 2003.

GALTUNG, Johan, *Fundamentalismo USA. Fundamentos teológico-políticos de la política exterior estadounidense*. Barcelona: Icaria, 1999.

GARAUDY, Roger, *Los integrismos*. Barcelona: Gedisa, 2001.

JUERGENSMEYER, Mark, *Au nom de dieu, ils tuent!*, París: Autrement, 2003.

KAGAN, Robert, *Poder y debilidad*. Barcelona: Taurus, 2003.

METZ, Johann B., *Camins i canvis de la teologia política*. Barcelona: Cruilla, 2002.

MOLTMANN, Jürgen, *Teología política, etica política*. Salamanca: Sígueme, 1987.

ROCA, José M., «Dios y el destino manifesto», *El Viejo Topo*, núm.180.

TODD, Emmanuel, *Après l'empire*. París: Gallimard, 2002.

ZARAGOZA, José A., «EE.UU.: religión y política», *Frontera*, núm. 21 (2002).

Jaume Botey és professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

MÈTODE
 Revista de Difusió de la Investigació de la Universitat de València
 NÚMERO 44. HIVERN (FEBRER 2005)

CIENTÍFICS O VISIONARIS?
 Monogràfic coordinat per Martí Domínguez i María Iranzo
 Amb articles de M. Domínguez i M. Iranzo; Carlos Mínguez; Xavier Bellés; Sandra Tugnoli; Juan Monterde; Luis Pérez; Jesús Navarro; Xavier Duran; Antoni Roca; Jorge Velasco

ENTREVISTA A PATRICIA FARA per Josep Simón Castel

MÈTODE: Jardí Botànic de la Universitat de València. C/. Quart, 80. 46008 València. Subscripcions: 96 386 45 42. <http://www.uv.es/metode>
 * Preu Subscripció anual (4 números l'any): 18 € per a Espanya, 25 € per a l'estranger